

Suomen kansallismuseon kirjasto

Museo ei toimi pelkästään esineiden varassa, sillä esineiden merkityksen ja historian ymmärtämisessä sekä näyttelyjen suunnittelussa tarvitaan jatkuvasti uutta tietoa, tietoa joka tähän asti on pääasiallisesti talletettu kirjoihin. Museoviraston kirjasto toimii museotalojen erikoiskirjastona ja tarjoaa niin yksityisille asiakkaille kuin toisille kirjastoille aineistoa ja tietopalvelua arkeologian, historian, taidehistorian, rakennussuojelun, kansatieteen, merihistorian, numismatiikan ja museologian aloilta.

Kirjastotoiminta on 1990-luvulla suuresti muuttanut luonnettaan ja siihen liittyvät odotukset ovat kasvaneet: korttiluetteloita siirretään tietokantoihin, vanhat tutut bibliografiat ja hakuteokset muuttuvat CD-romeiksi, kirjoja ja kausijulkaisujakin on alkanut ilmestyä elektronisessa muodossa. Vaatimukseen palvelujen tehostamisesta on valitettavan usein liittynyt myös idea niiden maksullistamisesta. Uusien haasteiden edessä on kiinnostavaa luoda silmäys historiaan, Museoviraston kirjaston edeltäjän Kansallismuseon kirjaston vaiheisiin – aikaan jolloin kirjastotoiminnan haasteet ja resurssit olivat aivan toisenlaiset kuin tänä päivänä.

Kansallismuseon kirjaston kokoelmat saivat alkunsa 1870-luvulla. Suomessa oli tuolloin vain yksi merkittävä tieteellinen kirjasto – Helsingin yliopiston kirjasto – eikä sekään ollut kovin hyvin varustettu, sillä sen edeltäjän Turun akatemian kirjaston kokoelmat olivat lähes täysin tuhoutuneet Turun palossa vuonna 1827. Vielä 1800-luvun alkupuolella yliopiston professorit ja tutkijat joutuivat usein turvautumaan omiin kotikirjastoihinsa.¹ 1800-luvulla alettiin kuitenkin perustaa erikoiskirjastoja täydentämään yliopistokirjastojen ja kansalliskirjastojen kokoelmia ja palveluja. Niitä nousi oppilaitosten, keskusvirastojen ja tieteellisten seurojen yhteyteen. Teknillisen korkeakoulun kirjasto sai alkunsa vuonna 1849 ja Eduskunnan kirjasto jo vanhojen valtiopäivien aikana 1872.² 1800-luvulla perustettiin myös monia keskeisiä ja edelleen toimivia tutkimuslaitoksia, kuten Tilastollinen päätoimisto (nykyisin Tilastokeskus) vuonna 1865 ja Valtionarkisto (nykyisin Kansallisarkisto) 1869. Myös näihin laitoksiin perustettiin heti alkuvaiheessa omat kirjastot.³

Tieteellisten seurojen kirjastotoiminta edisti suuresti Suomen tieteellisten kirjastojen kehitystä aikana, jolloin valtiollisten kirjastojen määrärahat olivat varsin pienet. Seurojen kirjastot hankkivat kokoelmansa suureksi osin julkaisunvaihdon avulla eli

¹ Häkli, Esko: Suomi-kirjastoista kohti tietopalvelukeskuksia. Teoksessa: Tieteellisen kirjastojärjestelmän synty Suomessa ja Savossa. Esko Häkli, Riitta Huuhtanen, Eila Jalakanen. (Snellman-instituutin B-sarja, no 12) Kuopio 1988, s. 14–15; Berndtson, Maija: Kirja kirjastossa. Suomalaisen kirjan ja kirjaston yhteinen taival. Teoksessa: Kirjan rantaviiva. Toim. Jussi Nuorteva. Helsinki 1988, s. 98; Pousar, Jarl: Bibliofilia Suomessa. Teoksessa: Kirjan rantaviiva. Toim. Jussi Nuorteva. Helsinki 1988, s. 108–113.

² Suomen tieteellisten kirjastojen opas, 4. p. Toim. Matti Liinamaa. Helsinki 1971, s. 5, 13.

³ Tommila, Päiviö: Suomen historian kirjoitus. Tutkimuksen historia. Porvoo 1989, s. 102–104; Suomen tieteellisten kirjastojen opas 1971, s. 86, 94.

vaihtamalla omia julkaisujaan toisten seurojen tai instituutioiden julkaisuihin.⁴ Ensimmäisiä huomattavia tieteellisten seurojen kirjastoja oli 1830-luvulla perustettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjasto, jonka rakennuksesta järjestettiin tiloja muidenkin seurojen kirjastoille ennen Tieteellisten seurain talon valmistumista.⁵

1800-luvulla sai näin alkunsa moni keskeinen tutkimuslaitos ja kirjasto. Toiminta oli kuitenkin harvoin ja suurensa määrin yksityisen tuen sekä erilaisten yhdistysten ja seurojen työn varassa. Maatalousvaltaisen valtion verotuloilla ei kirjastojen toimintaa vielä pystytty rahoittamaan.⁶

Kansallismuseon perustaminen

Kansallismuseota ei perustettu yhdellä päätöksellä. Sekä sen taustaorganisaation että sen rakennuksen syntyminen olivat monivaiheisia prosesseja, joiden taustalla vaikuttivat niin yksityiset voimahahmot, yhdistykset kuin valtiovaltakin. Museotoiminnan menestykselle oli välttämätöntä antikvaaristen tieteiden kuten arkeologian, kansatieteen, taidehistorian ja historian kehitys. 1800-luvulla nämä etsivät vielä harvoin omia metodeitaan, mutta niiden merkitys omaa identiteettiään etsivälle kansakunnalle oli suuri. Zacharias Topeliuksen vuonna 1843 esittämään kysymykseen »Onko Suomen kansalla historiaa» haluttiin löytää myöntävä vastaus.⁷ Pyrkimys oman identiteetin hahmottamiseen siivitti useiden tieteellisten seurojen perustamista. Eräs näistä oli vuonna 1870 perustettu Suomen Muinaismuistoyhdistys, joka asetti tavoitteekseen kotimaan muinaismuistojen tutkimuksen ja suojelun. Yhdistyksen keskeisiä päämääriä oli myös Suomen kansallismuseon perustaminen, ja tätä tarkoitusta silmällä pitäen yhdistys keräsi kulttuurihistoriallista esineistöä eri puolilta maata.⁸

Kansallismuseota suunniteltiin myös yliopistossa, jolla jo Ruotsin ajalta lähtien oli ollut historiallisia kokoelmia. Yliopiston kokoelmat jaettiin vuonna 1849 kahteen osaan, raha- ja mitalikabinettiin sekä kansatieteelliseen, vuodesta 1869 historiallis-kansatieteelliseen museoon. Jälkimmäinen sai omat tilat yliopiston uudessa laboratorio- ja museorakennuksessa, ja se avattiin yleisölle vuonna 1870. Sen kokoelmat kartoitettiin vuosisadan lopulla nopeasti. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen sijoitti keräämänsä esineet yliopiston museoon. 1870-luvulla myös osakunnat ryhtyivät keräämään esineistöä tulevan kansallismuseon kokoelmiksi.⁹

Museohankkeiden ohella keskusteltiin 1800-luvun lopulla vilkkaasti muinaismuistojen suojelusta. Linnosten ja kirkkojen restaurointityöt käynnistyivät, ja vuonna 1883 annettiin asetus muinaismuistojen rauhoittamisesta ja suojelusta. Vuonna 1884 perustettiin Muinaistieteellinen toimikunta, jonka oli määrä vastata Suomen muinaismuistojen suojelusta.

⁴ Södergård, Pia: Bytesverksamhetens betydelse för de vetenskapliga biblioteken i Finland. En förstudie. (Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Institutionen för biblioteksvetenskap och informatik. Ser. A:362) Åbo 1992, s. 3, 46.

⁵ Nivanka, Eino: The library of the Finnish Literature Society. *Studia Fennica* VII:3 1957, s. 3; Heikkilä, Markku: Opetusministeriön historia 3. Kielitaistelusta sortovuosiin 1869–1917. Helsinki 1985.

⁶ Häkli 1988, s. 4, 15; Yksityisten henkilöiden lahjoituksista kartoitettiin esimerkiksi Suomalaisen kirjallisuuden seuran kokoelmat. Nivanka 1957, s. 3–5.

⁷ Härö, Mikko: Suomen muinaismuistohallinto ja antikvaarinen tutkimus. Muinaistieteellinen toimikunta 1884–1917. Helsinki 1984, s. 28–42; Tommila 1989, s. 76–78, 102–103.

⁸ Suomen Muinaismuistoyhdistyksen ptk. 9.11.1874. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat. Finska Fornminnesföreningens protokoll I. 1870–1875. Helsinki 1909.

⁹ Härö 1984, s. 43–50.

Kuva 1. Kirjastoapulainen Kyllikki Heikkinen (vas.) ja kirjastonhoitaja Kerttu Itkonen ehtivät tottua tilan-
ahtauteen ja itseään yli kaksi kertaa korkeampiin hyllystöihin Kansallismuseon kirjastossa.

tojen suojelusta sekä mahdollisesti tulevaisuudessa perustettavan kansallismuseon hoidosta. Muinaistieteelliselle toimikunnalle kertyvät kokoelmat määrättiin ennen kansallismuseon perustamista sijoitettavaksi yliopiston historialliseen museoon. Virasto ei aluksi ollut kovinkaan huomattava: vakituista henkilökuntaa edusti valtionarkeologi yksinään.¹⁰

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen, yliopiston historiallis-kansatieteellisen museon ja Muinaistieteellisen toimikunnan kokoelmat yhdistettiin vuonna 1893 Valtion historialliseksi museoksi, tulevaksi kansallismuseoksi. Muinaistieteellinen toimikunnan palkkaamat amanuenssit ja konservaatit ottivat nyt vastuulleen kokoelmien luetteloinnin ja hoidon. Kokoelmat sijaitsivat kuitenkin edelleen hajallaan – osa yliopiston museossa, osa Hakasalmen huvilassa, osa osakuntien vuokraamissa tiloissa. Vuonna 1893 kuolleen lääketieteen lisensiaatti Herman Frithiof Antellin Suomen kansalle testamenttaamat rahavarat ja kokoelmat vauhdittivat kuitenkin uuden museorakennuksen suunnittelua. Kesti silti vuosia ennen kuin arkkitehtitoimisto Gesellius, Lindgren & Saarisen suunnitelma hyväksyttiin tulevaksi kansallismuseoksi ja siitä edelleen vuosia ennen kuin Valtion historiallisen museon kokoelmat pääsivät muuttamaan uuteen rakennukseen ja vielä joitakin vuosia ennen kuin Suomen Kansallismuseo viimein 1916 avasi ovensa yleisölle.¹¹

¹⁰ Härö 1984, s. 55–60, 70–75, 81–83, 95.

¹¹ Härö 1984, s. 159–176.

Kaksi kirjastoa

Kansallismuseon kirjasto syntyi kahdesta erillisestä kirjastosta, Suomen Muinaismuistoyhdistyksen ja Muinaistieteellisen toimikunnan kirjakokoelmista. Yhä edelleenkin Museoviraston kirjasto koostuu näistä kahdesta kokoelmasta, joskaan ne eivät ole erillisissä tiloissa, vaan sijaitsevat samoissa hyllyluokissa. Molemmat kokoelmat ovat kaikkien asiakkaiden käytössä.

Suomen Muinaismuistoyhdistys oli asettanut tavoitteekseen kulttuurimuistojen suojelun ja tutkimuksen. Kotimaisia malleja tälle työlle ei ollut, sillä arkeologialla, sen paremmin kuin kansatieteelläkään ei vielä 1870-luvulla ollut omaa oppituliä Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa. Esikuvia alettiinkin etsiä muista Pohjoismaista, joissa nuoret tutkijat ahkerasti vierailivat.¹² Opintomatkojen lisäksi tarvittiin myös kirjoja, jotta tutkimustoiminta voisi käynnistyä. Yhdistys alkoikin koota omaa kirjastoaan jo ensimmäisen toimintavuotensa aikana. Siemen saatiin omilta jäseniltä, jotka lahjoittivat kaikkiaan 14 kirjaa, lähinnä arkeologista kirjallisuutta. Seuraavina vuosina lahjoituksia alkoi tulla runsaasti, eikä enää vain yhdistyksen jäseniltä vaan varsin kirjavalta joukolta suomalaisia: lahjoittajien yhteiskunnallinen asema vaihteli talonpojista ja työmiehistä tehtaanpatruunoihin ja professoreihin. Kirjat edustivat toisinaan yhdistyksen toimialoja, toisinaan ne lahjoitettiin vain siksi, että ne olivat vanhentuneita eikä niillä ollut käyttöä. Näin saatiinkin varsinaisia aarteita vanhaa Fennica-kirjallisuutta Agricolasta alkaen ja myös ulkomaisia harvinaisuuksia.¹³

Yhdistys ryhtyi heti toimintansa alussa vuonna 1871 julkaisuvaihtoon. Ensimmäiset vaihtoseurat saatiin Saksasta ja Ruotsista. Vuonna 1874 yhdistys sai tuotettua ensimmäisen oman julkaisunsa, Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirjan, jota sitten lähetettiin 18 ulkomaiselle seuralle ja tieteelliselle laitokselle. Vaihtoseurojen määrä kasvoi aluksi hitaasti. Vasta 1890-luvulla, kun yhdistyksen oma tutkimus- ja julkaisutoiminta oli toden teolla päässyt vauhtiin ja yhdistys kykeni tuottamaan myös kansainvälisesti kiinnostavia julkaisuja, vaihtoseurojen määrä lähti ripeään kasvuun. Niinpä vuonna 1902 vaihtoseuroja oli jo 60 ulkomailla ja 9 kotimaassa. Vaihtotoiminta tuotti kirjallisuutta yhdistyksen omilta toimialoilta: arkeologiaa, historiaa, kansatiedettä, antropologiaa, numismatiikkaa sekä jonkin verran myös kirjallisuustieteen ja luonnontieteiden julkaisusarjoja.¹⁴

Yhdistyksen kirjasto karttui 1870-luvulta ensimmäisen maailmansodan alkuun keskimäärin 190 niteen vuosivauhtia. Vaihtojulkaisujen osuus kartunnasta kasvoi vähä vähältä, sillä lahjoitusten määrä alkoi 1890-luvulla laskea ja 1920-luvulle tullessa hiipui lähes täysin.¹⁵

Yhdistyksen kirjastoa hoiti aluksi sen sihteeri, mutta toiminnan laajetessa työtaakka kävi sihteerille ylivoimaiseksi. Yhdistys nimittikin vuonna 1896 erillisen arkistonhoitajan, jonka tehtäviin kuului kirjastonhoidosta, julkaisuvaihdosta ja yhdistyksen omien julkaisujen myynnistä vastaaminen.¹⁶ Arkistonhoitajina toimi merkittäviä tiedemiehiä, mm. Aarne Mikael Tallgren ja Juhani Rinne. Monet heistä toimivat myös

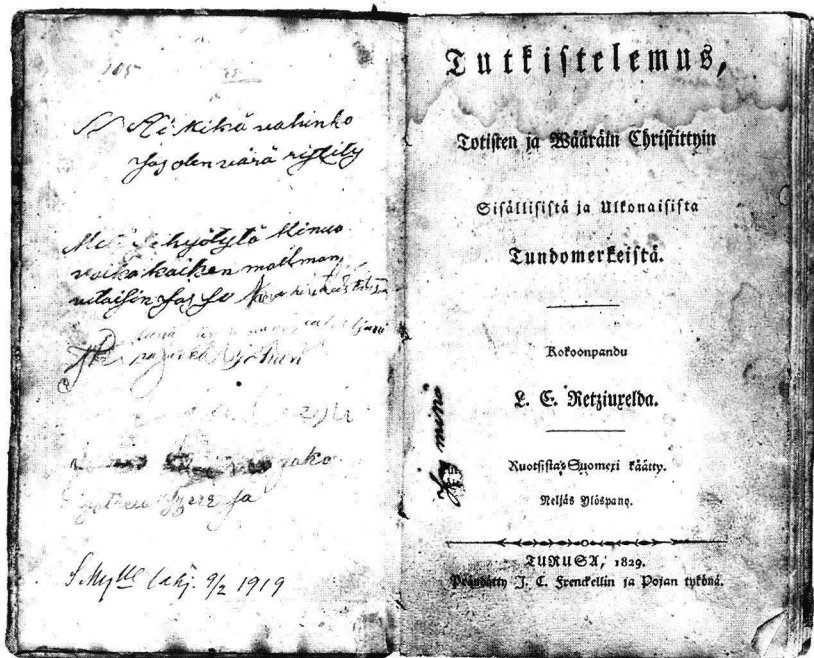
¹² Nordman, C. A.: Arkeologian ja kansatieteen tutkimus. Teoksessa: *Oma Maa*. Toim. E. Linkomies. 5. osa. Porvoo 1959.

¹³ Lilja, Johanna: *Libri rari et cari*. Museoviraston vanhan kirjallisuuden kokoelmaluettelo. Helsinki 1996, s. 14–18.

¹⁴ Tallgren, A. M., Suomen Muinaismuistoyhdistyksen 50-vuotiskertomus. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 30, 1920, s. 204–205.

¹⁵ Liite 2; Lilja 1996, s. 15.

¹⁶ Tallgren 1920, s. 158.

Kuva 2. Suomen Muinaismuistoyhdistykselle on lahjoitettu paljon vanhaa hengellistä kirjallisuutta, joka ei varsinaisesti liity yhdistyksen toimialaan. Tässä kuvatulla hartauskirjalla ei ole edes rareiteettiä, mutta siihen raapustettu merkintä on kuitenkin kiinnostava jälki niistä tunnoista, joita kirja lukijassaan herätti.

Valtion Historiallisen museon kirjastonhoitajina ja päätyivät myöhemmin Kansallismuseon virkamiehiksi.¹⁷

Muinaismuistoyhdistyksen kirjasto siirrettiin vuonna 1875 muiden kokoelmien ohella yliopiston historialliseen museoon ja se muodostikin pääosan tämän museon kirjastosta.¹⁸ Samoihin tiloihin sijoitettiin sittemmin myös Muinaistieteellisen toimikunnan kirjakokoelma. Virallisesti kokoelmat yhdistettiin, kun Valtion Historiallinen Museo perustettiin vuonna 1893.¹⁹

Muinaistieteelliselle toimikunnalle oli hankittu kirjoja heti sen perustamisesta alkaen. Kirjastotoiminta ei kuitenkaan aluksi ollut määrätietoista eikä vuosikertomuksissaakaan mainittu kirjastoa, vaan vaatimattomasti vain kirjakokoelma (Boksamling).²⁰ Vasta kokoelmien yhdistyttyä Valtion Historialliseksi Museoksi alettiin puhua kirjastosta ja myöhemmin museokirjastosta. Tässä vaiheessa Muinaistieteellisen toimikunnan tehtäväkenttä oli laajentunut ja henkilökuntakin kasvanut kahdella intendentillä ja yhdellä konservattorilla.²¹ Hyvin toimiva kirjasto tuli yhä tarpeellisemmaksi, sillä

¹⁷ Liite 1.

¹⁸ Tallgren 1920, s. 204–205.

¹⁹ Muinaismuistoyhdistyksen kirjakartunta alkaa kuitenkin näkyä Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomuksissa vasta vuodesta 1906. *Analecta Archaeologica Fennica* (AAF) V, s. 52.

²⁰ Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomukset 1884–1892. AAF I–II.

²¹ Härö 1984, s. 95; Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomus 1893, AAF I–III, V. Kertomusten kieli vaihtui vuosisadan alussa suomesta ruotsiksi.

Valtion historiallisen museon luominen ja sen esineistön rästitiin jääneen luetteloinnin aloittaminen oli vaativa tehtävä, johon tarvittiin uusia tiedonlähteitä. Tähän vedoten kirjastolle anottiin vuonna 1894 erillistä määrärahaa.²² Varat kirjojen ostoon saatiin ja samoin myönnettiin palkka filosofian kandidaatti H. J. Heikelille, jonka oli määrä toimia ylimääräisenä avustajana kirjaston ja arkiston hoidossa. Työaika oli rajoitettu enintään 576 tuntiin vuodessa eli noin kahteen tuntiin päivässä.²³

Kirjaston hoito oli etenkin 1800-luvun puolella varsin vaatimattomalla tasolla. Kirjojen luettelointi, joka tiedonhaun kannalta on välttämätöntä, aloitettiin Muinaistieteellisen toimikunnan kirjastossa vasta 1900-luvun alussa.²⁴ Kansallismuseon avautuessa vuonna 1916 ei kirjasto ollut vielä käyttövalmiina. Vuonna 1917 ryhdyttiin laajamittaiseen järjestelytyöhön amanuenssi Tallgrenin johdolla. Sarjoja täydennettiin, kaksoiskappaleet siirrettiin varastoihin ja yli tuhat kirjaa luuteloitiin ennen kuin kirjat pääsisivät uusille hyllyille Kansallismuseoon.²⁵

Kirjaston kokoelmien ja palvelujen kehittyminen

Kansallismuseon avatessa ovensa sille koottu kirjasto käsitti 13 274 nidettä, joista 8 472 kuului Muinaismuistoyhdistykselle. Suomalaisessa mittakaavassa kirjasto oli aivan varteenotettavan kokoinen.²⁶ Aineisto oli kansainvälistä ja myös verraten ajantasaista Muinaismuistoyhdistyksen vaihtojulkaisujen ansiosta. Varsinkin arkeologisena kirjastona Kansallismuseon kirjasto oli Suomessa ainutlaatuinen.²⁷

Kokoelmia kartutettiin Kansallismuseon aikana samaan tapaan kuin ennenkin: Suomen Muinaismuistoyhdistys sai vaihtojulkaisuja, Muinaistieteellisellä toimikunnalla taas oli oma määräraha kirjojen hankintaan. Lisäksi molemmat saivat lahjoituksia. Ostettavien kirjojen valinta oli yleensä museon ja toimikunnan tutkijoiden vastuulla. Nämä kiertelivät kirjakaupoissa ja antikvariaateissa ja toivat kirjallisuutta usein tuliaiseksi myös ulkomaanmatkoiltaan.²⁸ Kirjastosta irrallinen hankintametsodi ei ollut poikkeuksellinen, vaan käytäntö oli ja on edelleenkin yleinen monissa tutkimuskirjastoissa. Näin kokoelmat profiloituvat laitoksen tutkijakunnan suuntausten mukaan.²⁹

1930-luvulle asti kokoelmat karttuivat noin 550 niteen vuosivauhtia. Ensimmäinen maailmansota tosin vähensi vaihtotoimintaa. Heikointa kartunta oli kansalaissodan vuonna 1918, jolloin yhdistyksen kirjasto karttui ainoastaan 90 niteellä.³⁰ Seuraavana vuonna yhdistys sai kuitenkin hyvitystä sotavuosista, kun edesmenneen valtiorkeologin J. R. Aspelinin tieteellinen kirjasto lahjoitettiin yhdistykselle.³¹ Myös Muinaistieteellisen toimikunnan kokoelmat karttuivat lahjoitusten avulla. Näistä huomattavin

²² Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomus 1894, AAF II, s. LX–LXI.

²³ Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomus 1895, AAF III, s. IX–X.

²⁴ Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomus 1904, AAF V, s. 26.

²⁵ Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomus 1917, AAF VI, s. 40–41.

²⁶ Liite 2 ; Lehtonen, Eeva-Liisa: Kauppasivistyksen muistista virtuaalikirjastoksi. Helsingin kaupparkeakoulun kirjasto 1911–1996. (Helsingin kaupparkeakoulun julkaisuja. D-235) Helsinki 1996, s. 31 mainitaan, että eduskunnan hyvin varustettu kirjasto ylitti 1920-luvulla 50 000 niteen rajan.

²⁷ Tallgren 1920, s. 205–221.

²⁸ Lilja 1996, s. 19.

²⁹ Lönnqvist, Harriet: Scholars seek information. Information-seeking behaviour and information needs of humanities scholars. *International Journal of Information and Library Research* 2. 1990, s. 198.

³⁰ Liite 2; Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomus 1918. AAF VI, s. 71.

³¹ Lilja 1996, s. 24–26. Aspelinin lahjoitus käsitti 2 434 nidosta, joista yhdistys myi Tampereen kaupunginkirjastolle ne kirjat, jotka sillä jo ennestään oli. Yhdistykselle jäi yli 400 nidettä.

oli professori Eliel Aspelin-Haapkyllän lähes viisisataa nidettä käsittävä testamenttilahjoitus vuonna 1922. Suurlahjoituksia tehneet Aspelinin veljekset olivat aktiivisesti vaikuttaneet niin Muinaismuistoyhdistyksen toimintaan kuin Kansallismuseon perustamiseenkin. Aikana, jolloin tieteellisten kirjastojen tarjoamat palvelut olivat riittämättömiä, tutkijat ja professorit lainasivat usein kirjoja työtovereilleen ja myös luoteuille opiskelijoille. Kirjaston testamenttaaminen jollekin omia intressejä toteuttavalle julkiselle kirjastolle oli luonteva jatke tälle käytännölle.³²

1930-luvulla alkanut lama ei näytä vaikuttaneen kartuntaan, sillä niin Muinaistieteellisen toimikunnan hankintojen kuin Suomen Muinaismuistoyhdistyksenkin saamien julkaisujen määrä kasvoi. Historian asema oli vahva hiljattain itsenäistyneessä kansakunnassa, ja alan julkaisuja tuotettiin entistä enemmän, vaikka taloudelliset resurssit olivatkin kaventuneet. Arkeologia ja kansatiedekin olivat päässeet lapsenkengistään ja uudet tutkijapolvet jatkoivat tienraivaajien työtä.³³ Kansallismuseon kirjaston kokoelmat kasvoivat nyt keskimäärin 870 niteen vuosivauhtia eli lähes kaksi kertaa nopeammin kuin toiminnan alussa. Välirauhan ja jatkosodan aikana hankintojen määrä kuitenkin putosi. Sota lamautti vaihtotoimintaa, joka väheni alle puoleen 1930-luvun lopun tasosta. Muinaistieteellisen toimikunnan hankintojen määrä sen sijaan pysyi lähes ennallaan.³⁴

Sotien aikana Kansallismuseon kokoelmat oli evakuoitu Sjunbyn linnaan Siuntioon eikä huomattavia vahinkoja päässyt syntymään. Evakuointi ei merkinnyt kirjojen kätkemistä. Monet museon virkamiehistä jatkoivat tieteellistä työskentelyä jatkosodan aikana ja osa kirjastosta oli heidän käytössään.³⁵

Sodan jälkeen alkoi kokoelmien kiihtyvän kasvun kausi. Vaihtotoiminta elpyi vähitellen ja vakiintui 1950-luvun lopulla noin seitsemäänsataan niteeseen vuodessa. Muinaistieteellisen toimikunnan hankinnat kasvoivat nyt yhdistyksen hankintoja nopeammin. 1950-luvulla kokoelmat kasvoivat noin 750 niteen, 1960-luvulla jo 1 750 niteen vuosivauhtia. 1960-luvun kasvulukemiin vaikutti tosin jälleen suuri lahjoitus, sillä vuonna 1963 saatiin insinööri Albert Richard Enckellin noin 5 000 nimekettä käsittävä kirjasto, jonka selvitys ja luettelointi kirjaston kokoelmaan kesti useita vuosia.³⁶ Yksi lahjoitus ei kuitenkaan riitä selittämään kiihtyvää kasvuvauhtia. Tutkimuksen määrä kasvoi ja taloudellinen nousukausi loi mahdollisuuksia hankkia uutta kirjallisuutta. Tieto myös nähtiin 1960-luvulla entistä tärkeämpänä voimavarana, johon kannatti sijoittaa.³⁷ Suomen tieteellisten kirjastojen oppaassa Suomen Kansallismuseo ilmoitti vuonna 1971 nidemääräkseen 67 500.³⁸ Virastokirjastoksi Kansallismuseon kirjasto oli melko laaja. Samaa kokoluokkaa olivat mm. Tilastokeskuksen kirjasto ja Geologisen tutkimuskeskuksen kirjasto.³⁹

³² Lilja 1996, s. 24–26; Mäkinen, Ilkka: Puoli metriä mietintöjä. Tieteellisten kirjastojen ja informaatiopalvelujen suunnittelun kehitys Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. (Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan laitoksen tutkimuksia 31) Tampere 1989, s. 93.

³³ Liite 2; Tommila 1989, s. 177–181; Nordman 1959, s. 437–444.

³⁴ Liite 2.

³⁵ Meinander, C. F.: Carl Axel Nordman. (Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 569, Levnadsteckningar 11) Helsingfors 1991, s. 93; Kirjastonhoitaja Kerttu Itkosen haastattelu 13.2.1998.

³⁶ Liite 2; Lilja 1996, s. 27–28. Kirjasto oli vain osa Muinaistieteelliselle toimikunnalle tehtyä suurlahjoitusta, jossa Enckell lahjoitti taidekokoelmansa, huvilansa sekä myös taloudenhoitajattarensa, jonka hän määräsi hoitamaan huvilaa. (Lilja 1996, s. 27–28).

³⁷ Mäkinen 1989, s. 39–41.

³⁸ Suomen tieteellisten kirjastojen opas 1971. Luku on vähäisempi kuin Liitteen 1 yhteenlaskettu summa, mutta tämä selittyyneen hävikillä ja poistoilla.

³⁹ Suomen tieteellisten kirjastojen opas 1971.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen vaihtotoiminnan osuus kirjojen hankinnasta oli huomattava. 1950-luvun alkuun asti yhdistyksen kautta saatiin noin puolet Kansallismuseon kirjoista, lukuun ottamatta sotavuosia, jolloin vaihtotoiminta väheni. Muinaistieteellisen toimikunnan kirjakartuntaan vaikuttivat huomattavasti lahjoitukset. Näiden tarkkaa määrää ei kuitenkaan tiedetä, sillä vuosikertomuksissa ei joka vuonna ole eritelty ostoja ja lahjoja. Tietoja on kuitenkin vuosilta 1955–64, jolloin lahjoituksia oli keskimäärin 483 ja ostoja 413 nidettä vuodessa.⁴⁰

Lahjoitusten ja vaihtotoiminnan suuri osuus kokoelmien kartunnassa luo vaikutelman, että kokoelmien kehitys oli vain kapealta osalta kirjaston tai Kansallismuseon henkilökunnan suunniteltavissa. Vaihtotoimintaa on 1960-luvulta lähtien niin Pohjoismaissa kuin muuallakin kritisoitu siitä, että sen tuottama aineisto on sattumanvaraista ja vähän käytettyä.⁴¹ Kansallismuseon kirjaston aineiston käytöstä ei ole tilastollista tietoa, mutta ainakin sotia edeltävällä ajalla juuri vaihtotoiminnan kautta saatu kansainvälinen aineisto teki kokoelmasta ajantasaisen. Vaikka vaihdon kautta saatavia julkaisuja ei voitu itse valita, vaihtokumppanit voitiin ja ne valittiinkin tarkkaan Suomen Muinaismuistoyhdistyksen intressien mukaan.⁴² Lahjoitustenkaan antia ei voi pitää sattumanvaraisena. Suurlahjoittajat olivat yleensä museossa ja yhdistyksessä aktiivisesti vaikuttaneita henkilöitä, jotka tunsivat kirjaston tarpeet. Poikkeuksena oli insinööri Enckell. Hänenkin kirjansa sopivat silti enimmäkseen hyvin kokoelmaan, sillä suuri osa niistä liittyi taide- ja henkilöhistoriaan, jotka olivat keskeisiä aihepiirejä Kansallismuseon kirjastolle.⁴³

Ongelmia

Lähes koko sen ajan, jonka kirjasto toimi Kansallismuseon rakennuksessa, se joutui taistelemaan tilahausta ja henkilökunnan puutteen kanssa.

Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomukset eivät kerro, milloin kirjasto pääsi muuttamaan uuteen museorakennukseen. Vuoden 1917 kertomuksessa todetaan kirjojen odottavan pääsyä uusille hyllyille, vuodelta 1921 on maininta luentosalin sisustustöistä ja kirjaston sanotaan sijaitsevan näissä tiloissa. Kirjasto on siis muuttanut museoon vuosien 1917 ja 1921 välillä.⁴⁴

Kirjaston tilat mainittiin jo museon arkkitehtikilpailua varten laaditussa ohjelmassa. Tässä esitettiin kirjaston, arkiston ja työtilojen keskittämistä yhteen.⁴⁵ Idea oli hyvä, mutta käytännössä kirjasto sai uudessa rakennuksessa tyytyä hajanaisiin ja kirjastotarkoituksiin sopimattomiin tiloihin. Osa kirjoista sijaitsi työhuoneissa, mikä tietysti tutkijoiden kannalta oli käytännöllistä. Näistä työhuonekirjastoista muodostui sittemmin 1920–30-luvuilla käsikirjastoja museon eri osastoihin. Varsinainen kirjasto toimi luentosalissa. Luentoajan aikana kirjaston käyttö ei siten ollut mahdollista. Lisäksi kirjoja säilytettiin ns. galleriassa, luentosalin sivulla kulkevassa kapeassa ja

⁴⁰ Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomus 1955, AAF XV; Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomukset 1956–1964, Museovirasto. 1960-luvulla kirjasto alkoi myös pyydellä vapaakappaleita niistä julkaisuista, joissa oli käytetty museon kuva-arkiston kuvia. 1970-luvulla vapaakappaleiden luovuttaminen tuli pakolliseksi. Kirjastonhoitaja Kerttu Itkosen haastattelu 13.2.1998.

⁴¹ Södergård 1992, s. 10–12.

⁴² Tallgren 1920, s. 204–205.

⁴³ Lilja 1996, s. 27.

⁴⁴ Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomukset 1917 ja 1921, AAF VI, s. 40, AAF VII, s. 23.

⁴⁵ Härö 1984, s. 170.

vetoisessa käytävässä, sekä ullakolla, jonne sijoitettiin lähinnä vanhat ja harvoin käytettävät kirjat – ne aarteet, joita Suomen Muinaismuistoyhdistys 1800-luvulla oli saanut lahjoituksina. Korkeat kirjahyllyt ulottuivat lattianrajasta kattoon, joten kirjoja sai usein haeskella tikapuiden avulla. Lukupaikkoja kirjastossa oli kuusi.⁴⁶

Henkilökunnan paljous ei ahtaita tiloja rasittanut, sillä kirjasto sai toimia vuosikymmeniä ilman kokopäiväistä ammattitaitoista kirjastonhoitajaa. Kansallismuseossa kirjaston hoito kuului aluksi jollekin amanuensseista, yleensä siis henkilölle, jonka mielenkiinnon kohteet olivat pääasiassa museotyössä ja tieteellisessä tutkimuksessa. 1910–20-luvuilla kirjastosta huolehti A. M. Tallgren ja 1930-luvulla työhön ryhtyi Ella Kivikoski, molemmat ansioituneita ja kansainvälisesti arvostettuja arkeologeja. Toisinaan luettelointiin saatiin lisätyövoimaa, ylimääräisiä apulaisia tai ns. virastovaratyöntekijöitä.⁴⁷

Museon tilanne ei kuitenkaan ollut poikkeuksellisen huono, sillä sivutoiminen kirjastonhoito oli 1900-luvun alussa varsin yleistä. Itse asiassa Suomessa toimi vain kolme tieteellistä kirjastoa, johon oli palkattu vakinaista henkilökuntaa: yliopiston kirjasto (8 virkamiestä), venäläinen kirjasto (2) ja eduskunnan kirjasto (1).⁴⁸

Talvisodan aattona 1939 kirjaston apulaiseksi tuli arkeologian ja taidehistorian opiskelija Berit Boström. Boström oli Kansallismuseon kirjastonhoitajista ensimmäinen, joka omistautui kokonaan kirjastoalalle. Kansallismuseon lisäksi hän työskenteli Tieteellisten seurain kirjastossa ja toimi Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjastonhoitajana. Hän laati myös useita henkilöbibliografioita ja sai vuonna 1978 ansioistaan kirjastoalalla Suomen Valkoisen Ruusun ritarimerkin.⁴⁹

Berit Boström nimitettiin kirjastonhoitajaksi Ella Kivikosken erottua Muinaistieteellisen toimikunnan palveluksesta 1948. Toimi oli kuitenkin osa-aikainen vuoteen 1954. Tästä lähtien kirjastonhoitaja saattoi työskennellä kokopäiväisesti Suomen Muinaismuistoyhdistyksen saaman valtionavun turvin.⁵⁰

Muinaistieteellinen toimikunta anoi vuodesta 1953 lähtien vuosittain opetusministeriöltä varoja kokopäiväiseen kirjastonhoitajan virkaan, jota pidettiin tärkeimpänä ja kiireellisimpänä toimikunnan virka-anomuksista. Opetusministeriö pysyi kuitenkin jähmeänä, kuten monissa muissakin toimikunnan virkatoiveissa. Kokopäiväinen kirjastonhoitajan virka saatiin Muinaistieteelliseen toimikuntaan vasta useiden vetoamusten jälkeen vuonna 1961 ja siihen nimitettiin itseoikeutetusti Berit Boström.⁵¹

Kokopäiväisen viran perustaminenkaan ei lopullisesti parantanut tilannetta, kun kokoelmat kasvoivat kiihtyvällä vauhdilla. Kirjastossa työskenteli 1960-luvun lopulla jatkuvasti konekirjoittajina ylimääräisiä virastotyöntekijöitä. Lokakuussa 1963 saatua Enckellin 5 000 niteen kirjakokoelmaa palkattiin luetteloimaan Kerttu Itkonen. Näin kirjastoon tuli toinen alan koulutuksen saanut työntekijä, tosin jälleen osa-aikaiseen työsuhteeseen. Toisenkin kirjastonhoitajan työpanos havaittiin pian tarpeelliseksi, ja

⁴⁶ Meinander 1991, s. 70; Nordman, C. A.: Suomen Kansallismuseo. Teoksessa: Oma maa. 1. osa. Porvoo 1958, s. 485; Kirjastonhoitaja Kerttu Itkosen haastattelu 13.2.1998; Suomen tieteellisten kirjastojen opas 1971.

⁴⁷ Liite 1. Virastovaratyöntekijöiksi nimitettiin ylimääräisiä virastotyöntekijöitä, jotka toimivat yleensä erilaisissa järjestely-, arkistointi- tai luettelointitehtävissä.

⁴⁸ Lehtonen 1996, s. 21–23.

⁴⁹ Kirjastonhoitaja Berit Boström [nekrologi]. Helsingin Sanomat 6.5.1995.

⁵⁰ Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomukset 1948, AAF XIII, s. 104, ja 1954, AAF XV, s. 245.

⁵¹ Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomukset 1953–1961, AAF XV; Autio, Veli-Matti & Heikkilä, Markku: Opetusministeriön historia 5. Jälleenrakennuksen ja kasvun kulttuuripolitiikkaa 1945–1965. Helsinki 1990, s. 314.

niin alettiin uusi kierros virka-anomuksia. Vuonna 1969 saatiin lopulta perustetuksi uusi uljas virka: »ylimääräinen alemman palkkaluokan nuorempi alikirjastonhoitaja». Virkaan nimitettiin Kerttu Itkonen, josta vuonna 1977 tuli Berit Boströmin seuraaja.⁵²

Palvelua virkailijoille ja virkailijoiden tuttaville

Muinaistieteellinen toimikunta ryhtyi alun perin kokoamaan kirjastoa omien virkamiestensä käyttöön. Ainakin perusteluna kirjaston määrärahalle esitettiin museo-kokoelmien luetteloinnin luomat tiedontarpeet. Myös museorakennusta suunniteltaessa kirjasto haluttiin sijoittaa nimenomaan työhuoneiden läheisyyteen. Tietoja lainauksesta ulkopuolisille ei vuosisadan alkupuolelta ole, ei myöskään Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjaston osalta. Vuosisadan vaihteessa arkeologian, historian ja kansatieteen harrastajien piiri oli kuitenkin melko pieni. Monet heistä kuuluivat Suomen Muinaismuistoyhdistykseen tai tunsivat yhdistyksen ja museon kirjastonhoitajia ja siten todennäköisesti saattoivat käyttää kirjoja.

Kirjaston antamia palveluja ei ennen sotia tilastoitu lainkaan, ja sotien jälkeenkin ennen 1960-luvun puoliväliä tietoja on vain satunnaisesti. Kirjaston asemaa ja merkitystä voi kuitenkin tutkia tarkastelemalla Kansallismuseon esittelyjä eri aikoina. Kun museo vuonna 1916 avautui, kansatieteellisen osaston johtaja U. T. Sirelius esitteli sitä Historiallisessa Aikakauskirjassa. Kirjastoa hän ei kuitenkaan pitänyt mainitsemisen arvoisena lukuun ottamatta erillisessä huoneessa esiteltäviä Kalevaloita. Muinaistieteellisen toimikunnan hankkima tutkimuskirjallisuus, Suomen Muinaismuistoyhdistyksen vaihtojulkaisukokoelma sekä vanhojen kirjojen kokoelma eivät saaneet julkisuutta Aikakauskirjassa, jota historioitsijat, historian opiskelijat ja harrastajat lukivat.⁵³ On vaikea sanoa, johtuiko Sireliuksen vähäsanaisuus siitä, että kirjaston katsottiin kuuluvan yksinomaan museon virkamiehille eikä ulkopuolisia asiakkaita odotettu. Toinen mahdollisuus on, että esineellisestä kulttuurista innostunut Sirelius ei pitänyt kirjastotyötä keskeisenä toimialana museossa. Hän ei myöskään ollut missään vaiheessa vastannut museon kirjaston hoidosta.

Kun Kansallismuseota 1950-luvulla esiteltiin yleisölle Oma maa -tietosanakirjassa, kirjasto sai jo ansaitun paikkansa. Valtionarkeologi C. A. Nordmanin kuvauksessa museo ei enää ollut se kauan kaivattu kansallisten kokoelmien esittelypaikka, jota se vielä vuosisadan alussa paljolti oli ollut, vaan myös tieteellinen tutkimuslaitos, jolloin kirjastonkin asema korostui:

»Museon kirjasto on sen tutkimuksen keskuskirjastona, jota Suomessa harjoitetaan esihistorian, kansatieteen, esineellisen kulttuurihistorian ja numismatiikan aloilla ja jonka ansiota osaltaan on, että maamme humanistinen tiede nauttii arvonantoa ulkomaillakin.»⁵⁴

Itsekin aikanaan Helsingin yliopiston kirjastossa työskennellyt Nordman ymmärsi ja myös toi artikkelissaan esille kirjaston puutteet: henkilökunnan vähäisyyden, tilan-
ahtauden ja lukusalin puutteen.

⁵² Suomen Kansallismuseon kirjaston tilastotiedot 1965–1971. Museovirasto; Kirjastonhoitaja Kerttu Itkonen haastattelu 13.2.1998.

⁵³ Sirelius, U. T.: Suomen Kansallismuseo, sen synty, kehitys ja nykyiset laitokset. Historiallinen katsaus. Historiallinen Aikakauskirja 14. 1916.

⁵⁴ Nordman 1958, s. 486. Keskuskirjastoilla tarkoitettiin 1950-luvulla lähinnä kokoelmien keskittämistä. Varsinaisesti kirjastot organisoitiin keskuskirjastoiksi vasta 1972 ja tällöin Kansallismuseon kirjaston seuraajasta, Museoviraston kirjastosta, ei tullut keskuskirjastoa.

Valtion Historiallisen Museon kirjastosta olen minä
lainaksi
~~käyttäväkseni~~

saanut:

Tekijä	Kirjan nimi	Osa	Stidast. lukum.
U. Voionmaa	Puuseppäin, väkitalin y. - apurakosten 150 vuotiset vaiheet. (1763-1913)		1

Helsingissä 28/5-1940.

Nimi: Paavo Susitaival.

Osoite: Lauritsala, 10:2 postipöytä.

Kuva 3. Vanha lainakuitti osoittaa, että jo 1940-luvun lopulla Kansallismuseon kirjastosta lainattiin kirjoja muillekin kuin henkilökunnalle. Aktivistina, jääkäriä ja IKL:n kansanedustajana tunnetun everstiluutnantti Paavo Susitaipaleen oli vaikea löytää virkaa sotien jälkeisessä Suomessa. Hän päätyi tuntiopettajaksi Lappeenrantaan ja hankki lisäansioita laatimalla historiikin Suomen puuseppänteollisuuden vaiheista. Susitaipaleen lainojen mukana museon kirjallisuutta kulkeutui Lauritsalaan asti.

Tieteellisten kirjastojen kokoelmat ja palvelut koottiin ensi kertaa yksiin kansiin vuonna 1950 laaditussa Suomen tieteellisten kirjastojen oppaassa. Siinä Kansallismuseon kirjasto ilmoitti olevansa avoinna arkisin klo 10–13. Sisäkäyttöoikeus kirjastoon oli kaikilla, mutta kotilainoja annettiin vain »tutkijoille, opiskelijoille ym. laitoksen virkailijain tuntemille henkilöille».⁵⁵ Hupaisalta kuulostava rajoitus ei ollut ainoa laatuaan tieteellisissä kirjastoissa. Esimerkiksi Tilastollisen päätoimiston kirjastosta kotilainoja sai ylijohdajan erikoisluvalla, Neuvostoliittoinstituutin kirjastosta 100 markan takuuta vastaan ja Suomen urheilukirjastosta vain tunnetut henkilöt saivat viedä kirjoja kotiinsa.⁵⁶ Vanhakantaisesta rajoituksesta ei Kansallismuseossa luovuttu edes suurten ikäluokkien varttuessa, vaan se mainitaan vielä vuoden 1971 tieteellisten kirjastojen oppaassa.⁵⁷ Ulkopuolisia lainaajia kirjastossa kävi kuitenkin melko vähän, joten tuttuusongelmaan tuskin käytännössä törmättiin kovin usein. Pääasiallisesti Kansallismuseon kirjasto palveli museon virkamiehiä. Kaukolainoja välitettiin jonkun verran, kuitenkin alle yksi laina viikossa.⁵⁸

⁵⁵ Nivanka, Eino: Suomen tieteellisten kirjastojen opas. Helsinki 1950, s. 42.

⁵⁶ Nivanka 1950, s. 48, 62-63.

⁵⁷ Suomen tieteellisten kirjastojen opas 1971, s. 73.

⁵⁸ Suomen Kansallismuseon kirjaston tilastotiedot 1965–1971. Museovirasto. Lainaustilastoja kirjastosta alettiin koota säännöllisesti vasta 1965, jolloin Tieteellisten kirjastojen lautakunnan sihteeri Eino Nivanka niitä pyysi valtakunnallista selvitystä varten; Kirjastonhoitaja Kerttu Itkosen haastattelu 13.2.1998.

Kansallismuseon kirjaston toiminnan alkuvaiheessa keskeinen ongelma oli saada kirjat luetteloiduiksi ja mahtumaan hyllyihin. Sotien jälkeen kuitenkin tietopalvelun kehittäminen tuli tieteellisissä kirjastoissa ajankohtaiseksi. Vaatimukset tiedonhaun tehostamiseksi kasvoivat, kun nopeasti kehittyvä teollisuus tarvitsi jatkuvasti uutta ja entistä spesifimpää tietoa. ASLA-stipendiaattien välityksellä saatiin esimerkkiä Yhdysvaltojen kirjastoista. Julkinen rahoitus kirjastoille lisääntyi, niiden henkilökunta kasvoi ja tiloja rakennettiin, mutta samalla kirjastot myös itse pyrkivät kehittämään uusia järjestelmiä, palveluja ja erilaisia yhteistyömuotoja.⁵⁹ Kansallismuseon kirjasto osallistui uusiin yhteisluetteloihin ja kaukolainaukseen. Tiedon löytymistä edesauttoivat museon tarpeisiin suunniteltu luokitusjärjestelmä sekä bibliografiat, joita historian ja arkeologian alalla oli julkaistu 1940-luvun alusta alkaen. Elektronisessa muodossa olevat tietokannat eivät ehtineet Kansallismuseon kirjastoon ja Museovirastosakin niitä alettiin käyttää vasta 1990-luvun alussa.

Kirjakokoelmasta erikoiskirjastoksi

Kansallismuseon kirjaston lähtökohdat olivat vaatimattomat: kirjakaappi valtionarkeologin työhuoneessa. Kokoelmien karttumista edisti suuresti niiden yhdistäminen Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjastoon, joka jatkuvasti kasvoi sekä julkaisuvaihdon että yksityisten lahjoitusten kautta. Tehottomaksi arvosteltu julkaisuvaihto toi kirjastoon ajantasaista kansainvälistä kirjallisuutta määrärahoista ja valuuttakursseista riippumatta. Yhdistyminen hyödytti myös toista osapuolta: Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjastosta tuskin olisi kehittynyt keskisuurta julkista tieteellistä kirjastoa ilman Kansallismuseon luomaa organisatorista taustaa. Se loi toiminnalle vakinaiset, joskin vaatimattomat puitteet.

Kansallismuseon kirjaston toimintaa varjostivat edelleen monet ongelmat. Henkilökuntaa oli jatkuvasti liian vähän, mikä viivästytti luettelointia ja vaikeutti tiedon löytymistä. Tilat olivat alun alkaen kirjastotoiminnalle sopimattomat ja sotien jälkeen ahtaus teki henkilökunnan työn entistä hankalammaksi. Kirjasto ei kuitenkaan ollut ongelmineen yksin: monet tieteelliset kirjastot olivat ennen sotia sivutoimisesti hoidettuja ja kärsivät myös tilanpuutteesta.

Kansallismuseon kirjaston kokoelmat olivat alusta alkaen vertailukelpoiset ja Suomessa ainutlaatuiset, mutta niiden saattaminen julkiseen käyttöön vei oman aikansa. Kirjasto suunniteltiin museon tutkijoiden tarpeisiin ja ulkopuolisten asiakkaiden palveleminen tuli tärkeäksi vasta 1950-luvulla, jolloin vihdoinkin saatiin myös kokopäiväinen ammattitaitoinen kirjastonhoitaja. Ulkopuolisten asiakkaiden palvelu ja kaukolainaus veivät kuitenkin 1970-luvulle asti hyvin pienen osan kirjastohenkilökunnan työpanoksesta.

Vuonna 1972 toteutettiin muinaismuistohallinnossa organisaatiouudistus, jossa Muinaistieteellinen toimikunta muuttui Museovirastoksi. Uudistus ulottui myös kirjaston nimeen ja toimipaikkaan. Se siirtyi Museoviraston päärakennukseen Nervanderinkadulle ja muutti nimensä Museoviraston kirjastoksi. Tilaa saatiin nyt riittävästi ja henkilökuntakin kasvoi vähitellen kolmeen kokopäiväiseen ja kahteen osa-aikaiseen työntekijään.

⁵⁹ Mäkinen 1989, s. 16–18, 29–30; Mäkinen, Ilkka: Kirjallisuuspalvelun alkuvaiheita ja poliittishistoriallista taustaa Suomessa. Kirjastotiede ja informatiikka 6 (1) 1987, s. 16.

Nykytilanteesta katsottuna entinen toiminta Kansallismuseossa voi vaikuttaa varsin vaatimattomalta: osa-aikainen kirjastotyöntekijä tunkemassa kirjoja täysiin hyllyihin. Kansallismuseon kirjastossa luotiin kuitenkin se perusta, jolle nykyinen pitkälle automatisoitu kirjastotyökin rakentuu. Hankittiin vaihtosuhteet, joista monet edelleenkin ovat voimassa ja tuovat Museovirastolle tieteellisiä sarjoja eri maista ja maanosista. Työvoimapulasta huolimatta kirjat saatiin luetteloiduksi korteille, jotka nyt voidaan konvertoida elektroniseen muotoon yhteistietokantoihin. Samalla luotiin toimiva luokitusjärjestelmä, joka pääpiirteissään edelleen on käytössä. Kansallismuseon ahtaissa tiloissa tehdyille työlle perustuvat nykyiset mahdollisuudet tarjota museoalojen kirjallisuutta ja tietopalvelua kaikille kiinnostuneille – niillekin, joiden osaksi ei ole tullut kunniaa päästä museovirkailijain tuttavuuteen.

LIITE 1 : KIRJASTONHOITAJAT

Muinaistieteellisen toimikunnan ja Kansallismuseon kirjastonhoitajat ja tärkeimmät avustajat

Kirjastonhoitajat	Avustajat	
	Henrik Johannes Heikel	1895–1904
Juhani Rinne		1904–1908
K. B. Cederhvarf	Guy Topelius	1908–1917
Aarne Mikael Tallgren		1917–1936
Ella Kivikoski		1936–1948
	Berit Boström	1939–1949
Berit Boström		1948–1977
	Kerttu Itkonen	1965–1977

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kirjastonhoitajat

Henrik Johannes Heikel	1894–1896
Alfred Hackman	1897
K. B. Cederhvarf	1898–1902
Juhani Rinne	1902–1909
Aarne Mikael Tallgren	1909–1910
Harry Donner	1910–1916
Anna-Lisa Lindelöf	1916–1917
Aarne Mikael Tallgren	1917–1918
Tyyni Vahter	1918–1923
R. Sapanen	1923–1924
Aarne Mikael Tallgren	1924–1926
Nils Cleve	1926–1935
Ella Kivikoski	1935–1954
Berit Boström	1955–1972

Lähteet: Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomukset 1895–1955 (AAF I–III, V–XV); Suomen Kansallismuseon tilastotiedot 1965–1971; Tallgren 1920, s. 174.

LIITE 2 : KANSALLISMUSEON KOKOELMIEN KEHITYS VIISIVUOSITTAIN (Viimeinen jakso 6 vuotta)

	MT	SMY	YHT.
Kokoelmat 1915	4 802	8 472	13 274
1916–1920	561	1 443	2 004
1921–1925	1 226	1 239	2 465
1926–1930	2 033	1 698	3 731
1931–1935	2 038	2 124	4 162

1936–1940	2 285	2 238	4 523
1941–1945	2 166	1 036	3 202
1946–1950	2 304	2 538	4 842
1951–1955	3 245	2 554	5 799
1956–1960	4 320*	3 342	7 662
1961–1965	5 537**	3 584	9 121
1966–1971	13 680	4 049	17 729
		Yht.	78 514

* Vuoden 1960 vuosikertomus esittää kirjahankinnoiksi käsittämättömän lukeman 38 109, joka tarkoittanee todennäköisesti koko kirjaston nidemäärää. Tämä on korvattu vuosien 1956–1959 keskiarvolla 864.

** Vuodelta 1961 on myös epärealistinen lukema 8 643. Tämä korvattu vuosien 1956–1959 keskiarvolla 864.

Lähteet: Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomukset 1884–1955 (AAF I–III, V–XV); Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomukset 1956–1971. Museovirasto; Suomen Muinaismuistoyhdistyksen ptk. 1.10.1900. Museovirasto; Suomen Muinaismuistoyhdistyksen vuosikertomukset 1901–1906 (Suomen Museo 1902–1907).

SUMMARY

The Library of the National Museum of Finland

The origins of the library of the National Board of Antiquities and its predecessor the library of the National Museum of Finland date back to the 19th century. In Finland, research in the fields of archaeology, ethnography and art history came under way in the late 19th century and plans for a national museum began to take shape. Museum-related literature was acquired by the Finnish Archaeological Society (later Antiquarian Society), founded in 1870, and by the State Archaeological Commission (established 1884). These collections were later deposited in the National Museum, which was opened to the public in 1916.

Books and publications were obtained through the exchange programmes of the Finnish Archaeological Society. The proportion of purchased literature grew after the Second World War. The library of the National Museum had a significant collection, but its proper use suffered from a shortage of staff. The library's field of work, however, gradually expanded. In the early 1900s it was mainly a reference library for the personnel of the National Museum, but after the Second World War it began to serve researchers in related fields, as well as students and enthusiasts and other libraries via interlibrary lending.